

PLANINSKA ZVEZA SLOVENIJE
KOMISIJA ZA VARSTVO GORSKE NARAVE

NARAVA V SLOVENSKI PLANINSKI LITERATURI

SEMINARSKA NALOGA

Mentorica:
Marjeta Keršič-Svetel

Avtorica:
Alja Denša

September 2016

KAZALO

Uvod	3
Slovenci, gore in umetnost	4
O slovenski planinski literaturi	5
Kjer hodijo bogovi – dr. Julius Kugy	8
Kjer tišina šepeta – dr. France Avčin	10
Iskanje poti – Nejc Zaplotnik	12
Do prvih zvezd – Viki Grošelj	16
Poskus primerjave	19
Zaključne misli	21
Viri in literatura	22

UVOD

V eni izmed svojih knjig se češkemu pisatelju Milanu Kunderi zapiše: »Resnična človekova dobrota se lahko v vsej nedolžni goloti in neprisiljeni svobodi razodene le v odnosu do bitja, ki ne premore nobene moči. Edino pravo npravstveno preizkušnjo, zares temeljno (ki se godi tako globoko v nas, da se izmika našemu pogledu), prestaja človeštvo v odnosu do bitij, ki so mu izročena na milost in nemilost: v odnosu do živali. Tu pa je človek doživel temeljit polom, tako temeljit, da iz njega izvirajo vsi ostali.« Navedeni citat je vzet iz romana z naslovom *Neznosna lahkost bivanja* (1984) in sodi sicer v nek drug kontekst, a je, še posebej če besedo *žival* nadomestimo z besedo *narava*, vseeno zelo poveden in relevanten.

Živimo v času, ko postaja vse bolj jasno, da odnos, ki ga gojimo do narave, najverjetneje ne vodi nikamor drugam kot v uničenje. Hkrati je iz omenjenega citata razvidno, da sodobna družba naravo še vedno dojema kot nekaj, kar je človeku podrejeno, kar mu je izročeno, *dano* v milost in nemilost njegovi uporabi in izrabi. Kundera sicer kritično ugotavlja, da imamo do živali napačen odnos, vendar tudi on žival postavlja v sebi podrejen položaj. Narava je na ta način zreducirana zgolj na objekt, s katerim lahko človek upravlja kakor se mu zazdi. To priča o človeškem egocentrizmu oziroma antropocentrizmu, konceptu, ki mu je imanentno prepričanje, da je človek središče sveta. Takšno stališče je vsaj problematično, če že ne napačno, saj se s tem, ko se postavlja nad njo in si jo podreja, človek od narave tudi vedno bolj oddaljuje.

Čeprav smo v zadnjih nekaj desetletjih priča porastu raznoraznih okoljevarstvenih gibanj in pobud, do opazno večjega napredka na tem področju morda sploh ne bo prišlo, dokler ne bomo pripravljene spremeniti miselne paradigme ali pa bo prepozno. Težava je namreč v tem, da veliko naravovarstvenih iniciativ še vedno zavzema stališče, po katerem narava in življenje v njej z izjemo človeka nimata nobene intrinzične vrednosti. Narave ne želijo ohraniti zaradi narave same, ampak zaradi človeka, ki jo potrebuje za svoje preživetje. S tem narava ostaja na ravni samo-objekta, ki je tu zgolj zaradi človeka, le ta pa jo meri glede na sebe. Podeljuje ji materialno vrednost glede na to, kolikor jo potrebuje, a je po drugi strani ne dojema kot vrednoto samo po sebi. Vse preradi pozabljamo, da je tudi človek naravno bitje, da je del narave, in da lahko zato uspešno (pre)živi samo do tedaj, dokler ostaja z njo v stiku, torej dokler z naravo vzpostavlja in ohranja enakovreden dialog in si je ne prilašča.

Dejstvo je, da je prvobitne in neokrnjene narave vse manj. Sorazmerno s tem raste tudi potreba po njeni zaščiti in ohranitvi. Zaradi svoje nedostopnosti in »neuporabnosti« predstavlja gorski svet eno redkih oaz, kjer človek v naravo še ni pretirano posegel in je preoblikoval v tolikšni meri, kot je to storil drugod. Zaradi porasta gorskega turizma in drugih rab v zadnjih letih je zato smiselno, da se tudi gorski svet s primernimi ukrepi zavaruje in s tem ohrani v čim bolj prvobitni obliki.

SLOVENCİ, GORE IN UMETNOST

Slovenci smo gorniški narod. Gore in predgorja predstavljajo velik delež slovenskega ozemlja, zato ni presenetljivo, da je planinstvo ena izmed najbolj priljubljenih pristočasnih dejavnosti pri nas. Tudi na narodno-kulturnem področju zavzemajo gore pomembno mesto, z njimi se Slovenci identificiramo. V gorah se je že v času Avstro-ogrske monarhije bil boj za narodno zavest. Triglav, naša najvišja gora je del slovenskega grba, v gorah pa je bil posnet tudi prvi slovenski celovečerec. O pomembnosti gorskega sveta in narave v slovenski kulturi pričajo tudi številne knjige, ki so nastale izpod peres naših literatov in naših najboljših alpinistov.

Dejstvo je, da so gore za Slovence pomembne, zato se jih moramo naučiti ohraniti v čim bolj prvobitni obliki.

Prvi pogoj, ki mora biti izpolnjen, če želimo govoriti o varovanju gorske narave je, da naravi priznamo neko vrednost, saj lahko aktivno varujemo samo tisto, za kar nam je mar. Vrednost je odvisna od posameznih interesov, in dejstvo je, da je potrebno za vrednotenje narave do nje najprej vzpostaviti nekakšen odnos. Odnos, ki ga posameznik goji do narave, je v veliki meri pogojen tudi s kulturnim krogom, ki mu pripada. Ker se odnos, ki ga ima neka kultura do narave, odraža tudi v njeni umetnosti, ima umetnost zato tudi v naravovarstvenem kontekstu pomembno mesto. Umetnost je ogledalo, v katerem se zrcali miselna paradigma družbe. Umetniško delo sočasno posnema (*mimesis*) in posreduje družbene ideje ter koncepte, ki jih zastopa, zato ima poleg estetske tudi etično in pedagoško vlogo.

Kot bomo videli, ni slovenska gorniška literatura ni pri tem nobena izjema. Med slovenskimi gorniki je veliko takih, ki so svoje misli in doživetja v gorah prelili na papir. Tisti, ki v gore redno zahajajo, so praviloma veliki ljubitelji narave, kar se odraža tudi v njihovih besedilih. O naravi in gorah pišejo zaneseno, s skrbjo, saj jim predstavlja pomembno vrednoto. Beseda je medij, skozi katerega bralcu približujejo svoja doživljanja narave in gorskega sveta. Bralec lahko med branjem skupaj z avtorjem podoživlja trenutke vznesenosti in sreče ob stiku z naravo ter se v mislih podaja v najbolj oddaljene kotičke sveta in duše. Na ta način vzpostavi do gorske narave nek odnos tudi tisti, ki v gore sicer ne zahaja, a so mu približane s pomočjo opisov v knjigah. Ponujena mu je drugačna perspektiva, narava tudi zanj sedaj postaja vrednota. V njem se začne prebujati želja po obvarovanju in ohranitvi tega, kar ima zanj neko vrednost.

Ker s svojim zgledom in pisanjem svojo ljubezen do gorske narave širijo tudi med širšo množico, sem v pričujoči seminarski nalogi raziskovala odnos, ki ga do gorske narave gojijo naši alpinisti in v njihovih delih poiskati glavne naravovarstvene motive. Ob pregledu literature sem ugotovila, da je za namen dela kvantitativno preveč, zato sem izbrala le štiri avtorje, ki so svoja doživetja in razmišljanja o gorah uspeli ubesediti tako doživeto, da lahko njihovo pisanje upravičeno uvrščamo med leposlovje, čeprav gre v osnovi za dokumentaristično in potopisno literaturo. Sočasno sem želela ugotoviti tudi, kako se je

odnos do narave spreminjal skozi čas in na podlagi poskusa primerjalne analize oceniti, kako se bo ta odnos razvijal še v prihodnje.

O SLOVENSKI PLANINSKI LITERATURI

Dr. Tone Strojín v svojem prispevku o gorniški književnosti v *Sloveniji* v Planinskem vestniku iz leta 1995 zapiše, »da je književnost o gorah in gornikih po vsebini in načinih, kako obravnavamo subtilne odnose med človekom in naravo, še posebej do gora, tako vsestranska, da je ne bi bilo mogoče opredeliti po posameznih obdobjih.« (Strojín, 1995) Moramo se strinjati, da je slovenska planinska literatura zelo bogata. Temu med drugim botruje tudi dejstvo, da smo Slovenci pretežno alpski narod in kot taki z gorami že od nekdanj povezani. Ob dobri dve stoletji dolgi in bogati planinski in alpinistični tradiciji se je pač moralo nabrati in se še nabira ogromno literature in književne dediščine.

Izraz *planinska literatura* je problematičen. Za literaturo, ki se ukvarja z gorami, se namreč uporabljajo tudi druga poimenovanja, kot so na primer gorniška, hribovska ali alpinistična literatura. Z namenom večje preglednosti pa zaradi nevtralnosti in tradicije uporabe besede *planinski* pri nas (planinsko društvo, planinska kočá, planinski dom, planinska pot,...), skupaj s Hladnikom, ki se je s to problematiko ukvarjal v prispevku *Planinska povest*, v pričujočem besedilu uporabljám sintagmo planinska literatura.

Po besedah dr. Hladnika je planinska literatura zbirni izraz za vse pisanje in objave na temo hribov, gora, planin, alpinizma itd. Termin planinske literature v sebi zajema tako leposlovje, kot tudi planinsko strokovno literaturo (vodniki, priročniki), publicistiko (potopisje, esejistika, dnevniki,...) in celo spletno gradivo (spletni dnevniki, forumi, ipd.).¹ Zanimivo pri tem je, da je po mnenju Hladnika »pri vsej pomembnosti planinstva za Slovence leposlovje čudna zadeva, saj se z obsežnostjo in kvaliteto s hribi zaznamovanih ubeseditev Slovenci ne moremo kar nič pretirano pohvaliti.« (Hladnik, 1987) V kolikor pod izrazom leposlovja razumemo književno delo, ki uresničuje nek umetniški namen oziroma kot *umetniško literaturo* (SSKJ), se s to Hladnikovo trditvijo enostavno ne moremo strinjati popolnoma.

»V vsaki literaturi se izoblikuje, obstaja in se predstavlja neka nadstavba, ki pomeni kakovostni vrh v beletrističnem pomenu besede. Ne gre le za profesionalne tvorce književnosti, pač pa za svetovljansko, filozofsko ali še kakšno drugačno širino zapisanega, kar uvršča njihove spise na širšo raven in ne le na ozko specialistično, v našem primeru zgolj

¹ Hladnik, M. O slovenski planinski literaturi. Dostopno na: https://sl.wikiversity.org/wiki/O_slovenski_planinski_literaturi.

gorniško prozo.« (Strojin, 1995) Leposlovje je po Strojnu literatura v žlahtnejšem pomenu, to je literatura, ki ji ne gre zgolj za strogo popisovanje in dokumentiranje vzponov in gorskih doživetij, ampak je sočasno tudi umetnost. Marsikatero planinsko literarno delo se strogo vzeto morda res ne uvršča med leposlovje, vendar to še ne pomeni, da nima nikakršne umetniške vrednosti. Obstajajo dela, ki so pisana tako doživeto in so slogovno tako izpopolnjena, da se nenehno gibljejo v mejnem območju med dokumentarnim, strokovnim in umetniškim besedilom, s tem pa segajo na področje beletristike. Takšna besedila v bralcu vzbujajo določena občutja etične in/ali estetične narave.

Kot že rečeno, je tradicija planinske literature pri nas relativno dolga in bogata. In čeprav na področje umetnosti resda ne moremo uvrščati kar vsakega malo daljšega besedila, so tisti, ki so na temo gorništva pisali bolj poglobljeno, nemalokrat presegli okvirje strokovne literature in besedilo povzdignili na višjo, žlahtnejšo raven. S tem so, kot ugotavlja Strojin, ustvarili nekakšen žanr, ki presega tradicionalne zgodovinske in slogovne okvirje.

Dozdeva se, da je to tesno povezano z gorništvom kot takim. Redko kje človek samega sebe in svoje psihofizične sposobnosti postavlja na preizkušnjo tako neposredno kot to počne v gorah. Še posebej bi lahko to dejali za vrhunski alpinizem, v katerem lahko skoraj vsaka napaka pomeni mejo med življenjem in smrtjo. V trenutkih borbe s samim seboj se popotnik poglubi vase in nič presenetljivega ni, da o svojih doživetjih v steni težko piše brez neke globlje dimenzije. Pri tem seveda ni čisto brez pomena ali gre za pisca, ki je alpinist-zgolj športnik ali za alpinista-esteta, kajti drugi bo izkušnjo najverjetneje drugače doživel in predvsem zapisal.

Drugi razlog, ki botruje zgornjim ugotovitvam, je seveda neposredna bližina in povezanost z naravo. Še posebej zdaj, ko je narava potisnjena v stran, na obrobje, pravo naravno okolje pa se umika moderniziranemu načinu življenja in tehniki, planinstvo pridobiva na priljubljenosti. Mesta so polna, obmorske plaže zasedene do zadnjega kotička, reke onesnažene. Človek se obrača h goram, pri čemer množični turizem – turizem zato, ker vsakemu obiskovalcu gora žal ne moremo reči da je planinec – gorsko naravo okupira do te mere, da tudi v gorah vedno težje najdemo kotiček, kjer bi gorsko naravo še lahko doživeli na način, kot sta jo doživljala Kugy ali Avčin. Kljub temu gorska narava s svojo veličastnostjo v obiskovalcu nedvomno poraja globoke čustvene premike, nekateri med njimi pa znajo ta občutja bolj ali manj uspešno prelitati tudi na papir.

Upam si trditi, da je ravno pristno doživetje narave tisto, kar planinsko leposlovje sploh omogoča in določa, s tem da ga ločuje oziroma povzdiguje nad čisto dokumentaristiko in širšo literaturo. Tudi Hladnik sam na koncu prispevka pravi, da je avtorje planinskega leposlovja »*k pisanju spodbudilo veliko doživetje narave. Najpogostejša oblika planinskega leposlovja je potopis, kjer se poročila o plezalskih naporih izmenjujejo z refleksijami o naravi, veselju, planinstvu... Klasično obliko te proze, ki je združevala zgodovinske pasuse, geografsko in geološko informacijo, folkloro, potopisno poročilo in raznovrstne refleksije, predstavlja pisanje Juliusa Kugyja.*« (Hladnik, 1987) Brez globokega občutja gorske narave bi bilo opisovanje tur in gorskih doživetij gotovo veliko bolj mehansko in brezosebno.

Tisti, ki v gore zahajajo tudi in predvsem zaradi stika in občutja Narave, le tisti, ki se jih doživetje naravnega resnično dotakne v dušo, lahko ustvarjajo pravo leposlovje, saj so naravo sposobni prestaviti v polje etičnega in estetičnega. Šele takrat, ko narava in gora nista več neka samodanost, podrejena človeku, ampak kot poosebljeni postaneta vrednota, pridobita etično dimenzijo, v kateri so možna vprašanja o tem, kaj in kako je prav oziroma narobe.

Še posebej pomembno postane to tedaj, ko je potrebno naravno okolje zavarovati in ga ubraniti pred vse bolj intenzivnim prodiranjem tehnike in tehnologije. Leposlovje, ne samo planinsko (pomislimo na *Drejčka in tri marsovčke* na primer), tukaj gotovo igra zelo pomembno pedagoško vlogo, saj gorski svet in doživetje narave približa širšemu krogu ljudi, tudi bralcem, ki bi jim bilo branje pogosto suhoparne strokovne literature sicer odveč. Šele nekdo, ki na naravo ne bo več gledal kot na zgolj razpoložljivi mu objekt namenjen prosti izrabi, ampak bo sposoben uvideti in razumeti povezanost in odvisnost človeka od okolja ter bo do narave gojil nek osebni odnos, jo bo želel tudi ohraniti. Ohraniti pa pomeni predvsem pustiti biti, torej opazovati in ne uničevati. To planinec ve in s svojim zgledom širi dalje. Tudi v obliki literature.

KJER HODIJO BOGOVI – DR. JULIUS KUGY

Ime dr. Juliusa Kugya na slovenskih tleh nedvomno povezujemo z gorami, z Julijskimi Alpami. S svojim delom je Julijskim Alpam postavil trajen spomenik, s pisanjem pa marsikaterega bralca navdahnili, da se je v gorski svet podal tudi sam. Njegovo pisanje je nagovarjalo mlajše generacije alpinistov in planincev, da so z njim in za njim hodili po njegovih poteh, in svoja doživetja tudi popisali. S tem je Kugy, tako kot tudi ostali gorniški pisci, vsaj delno vplival na odnos do gorske narave tistih, ki so ga brali. Čeprav za današnji čas na prvi pogled morda ni najaktualnejši, saj od njegovega rojstva mineva že več kot sto petdeset let, je vendarle smiselno da si pogledamo, kakšen odnos do (gorske) narave se odraža v njegovem pisanju.

Dr. Julius Kugy se je rodil leta 1858 v Gorici in vse svoje življenje živel v Trstu, kjer je leta 1944 tudi umrl. Po rodu je bil Slovenec, sam pa se je, vsaj po kulturi, imel za Nemca.² Pisal je v nemškem jeziku, v slovenščino so bile njegove knjige prevedene šele posthumno. Slovenec ali ne, Kugy nedvomno spada med klasike tako alpinizma kot alpinistične oziroma gorniške literature, kjer se uvršča v sam vrh. Kljub temu ali pa ravno zato, ker je Julijske Alpe s svojim delom približal tudi širšemu krogu ljudi, je zelo pomemben za nadaljnji razvoj gornišтва pri nas.

V gorah je Kugy preživel večino svojega prostega časa. Nad njimi se je navdušil že v mladih letih, ko mu je »pravljичne lepote gora« skozi svoja pripovedovanja približal oče Pavel. »Gori je zrak tako oster in čist, sonce tako svetlo, trava je kratka in gosta, cvetje veliko in pisano, in povsod izdihavajo tla opojen vonj. Le malo sem slišal o lepoti sončnega vzhoda, o čredah na planinah, o življenju pastirjev, gamsih, divjih lovcih in nevarnih srečanjih z medvedi; dalje o samoti in miru ter o širnem razgledu po deželi. Taka je bila prva setev. Vzcvetela je v mojem srcu, vam naproti, ve bajne gore!« (Kugy, 1937, str. 14)

Iz danega odlomka, ki se nahaja na samem začetku knjige, se da razbrati dvoje. Prvič, dr. Kugy je bil nedvomno velik esteta. In res, ko v reflektivno obarvani knjigi *Iz mojega življenja – v gorah* (*Aus dem Leben eines Bergsteigers*, 1924) bralca vodi po vrhovih in poteh Julijcev, Kugyjevo pripovedovanje o vzponih prekinjajo vzhičeni opisi gorske narave in pokrajine v vseh letnih časih in ob vseh urah dneva. Pripovedni slog je na teh mestih še posebej poetičen, liričen, celo vzvišen, in kar nagovarja bralca, naj se tudi sam poda tja, v gore, in se o napisanem prepriča na lastni koži. Tudi sicer Kugyju kot izobraženemu meščanu umetnost ni tuja, pri pisanju se verjetno zgleduje pri Hesseju in Goetheju, ljubiteljsko se je ukvarjal tudi z glasbo – igral je orgle.

Drugič, tako kot pri mnogih alpinistih, ki so svoja doživetja in dosežke v gorah prelili na papir, je tudi pri Kugyju gora posebljena. Nagovarja jo s spoštovanjem, kot svojo prijateljico, a hkrati tudi kot svetinjo. Ko goro posebi, ji podeli človeku enakovreden položaj, ko jo časti, jo postavi nad sabo. S tem goram podeli intrinzično vrednost, gora, oziroma narava pa

² O tej problematiki primerjaj.: Avčin, 1980. *Ob odkritju spomenika Kugyju*. Kjer tišina šepeta, str. 404 – 221 in: Juvančič, 1968. *Ob 30-letnici smrti Jožu Abramcu – Trentarju v spomin*. Planinski vestnik, 68/11, str. 514.

postane vrednota. Vsekakor je mnenja, da človek ni in ne more biti nikakršen gospodar gora, kvečjemu je obratno: »*Noben maloten »jaz« jim ne more gospodovati. Dostikrat beremo: "Moje gore" /.../. Kaj bi ne bilo pravilneje, če bi misli drugače oblikoval ter porekel: "Njihov sem", in ne: "Moje so"? Mislim, da ni kraja, ki bi bil manj srečno izbran za uveljavljanje človekove gosposke nravi, ko gore.*« (Kugy, 1937, str. 107) Gora je Kugyju vrednota, ker je lepa, ker je sveta, ker je kraj, kjer se sprehajajo bogovi.

Gore so Kugyjevo pribežališče in svetišče. Kugy se v gore podaja zato, da bi se naučil svežega gorskega zraka in pobegnil ponorelemu, bolnemu svetu v dolini. Od daleč ga nagovarjajo in ga kličejo ven iz mesta, v prvobitno, čisto in divjo naravo, nazaj v planinski raj, kot bi se izrazil Gregorčič. Kugy v gore ni zahajal zato, ker bi želel sebi in svetu karkoli dokazati, ni mu šlo za t.i. športne dosežke, čeprav je skupaj s svojimi vodniki v Julijcih opravil marsikatero prvenstveno smer. »*Ne iščimo v gori terišča za plezanje, iščimo njeno dušo!*« (Kugy, 1937, str. 11) poziva. In še: »*Temelj alpinistike mora biti čista ljubezen do narave in gora, zamišljivo poglobljanje v njihovo življenje, njihovo bit in dušo.*« (Kugy, 1937, str. 106)

Ni presenetljivo, da direktnih motivov o ogroženosti in varovanju gorske narave v obravnavanem delu ne zasledimo veliko. Alpinizem je bil v Kugyjevem času še v povojih, zato o množičnem pohodništvu, kakršnemu smo lahko priča danes in s katerim so povezani nekateri okoljski problemi, pri nas še ne moremo govoriti. Naravno okolje takrat še ni bilo toliko okrnjeno kot je danes. Morda iz istega razloga, vsaj odkrito in direktno ne, Kugy tudi ne obsoja lova, čeprav sam ni nikoli postal lovec: »*Koza in petelin sta mi bila vedno bolj le poosebljenje narave in gorskih čarov,*« (Kugy, 1937, str. 17) pravi. Morda tudi zato ne, ker so bili ravno divji lovci tisti, ki jih je najemal za svoje vodnike, kdo ve?

Na nekaj mestih vseeno zasledimo motive, ki jih iščemo. Kugy opaža in obžaluje izginevanje gozdov, konkretno na Pršivcu: »*Nihče se ne bo več izgubil v gozdovih Pršivca. /.../ Dandanašnji je tam zgoraj pusta, kraška ravan.*« (Kugy, 1937, str. 226) Kot ljubiteljski botanik opozarja na prekomerno trganje in uničevanje gorskega cvetja. Še posebej izpostavi planiko, ki jo je na Črni prsti za časa njegovega življenja »*uničujoči tok turistov skoraj popolnoma iztrebil.*« (Kugy, 1937, str. 220) Danes se podobno dogaja premnogim vrstam, le kaj bi na to porekel naš naravoljubeč? Omenimo tudi, da je kot botanik in prijatelj posestnika Boisa de Chesne sodeloval pri ustanovitvi Juliane, alpskega botaničnega vrta v Trenti.

Pogosteje se obregne ob problematiko markiranja in nadelave planinskih poti. Četudi tovrstnega početja Kugy ne odbija popolnoma, saj so po njegovih besedah markacije na pravih mestih lahko koristne, ga hkrati tudi sprejema ne čisto. Obsoja predvsem *pretiranost in odvečnost* ter apelira na uporabo zdrave pameti. Takšnega mnenja je tudi glede planinskih postojank. Temu je tako zaradi različnih vzgibov, pri čemer prednjačijo etični in estetski motivi, prisotni so tudi naravovarstveni. Predvsem je mnenja, da naj bodo gore zavetišče in pribežališče tistim, ki so jih vredni – tukaj je njegovo stališče na trenutke ambivalentno. Po eni strani daje prednost tistim, ki vanje zahajajo predvsem iz ljubezni in občudovanja do njih in ne izključno zaradi t.i. činitev³, na drugi strani pa pravi, da naj bodo namenjene le »močnim«.

³ Dosežkov, podvigov, op.a.

Kakorkoli že, Kugy je vsekakor zagovornik ohranjanja prvobitne podobe gora tudi zato, ker naj bi pretirana uporaba markacij in varoval odvrnila pogled od gora k tlom: *»...in rajda "planincev", ki jim sledi s povešeno glavo in iskajočimi očmi, je videti nekako potlačena in zaskrbljena. Vidijo li ubogi žalujoči še večno luč višav?«* (Kugy, 1937, str. 114) se sprašuje. In še: *»Nikar preveč ne zbijajmo, gradimo, markirajmo in zavarujmo. Čim več na ta način "odpiramo", tem več uničimo. Ne »odpirajmo« z železjem, ometačo, rdečo barvo in z oštarijami; storimo to z ljubečim jasnim pogledom in s čistim, navdušenim srcem. Saj nočemo prepoditi dragih gorskih duhov iz njihovih domov. Ne motimo jih pri njihovem tihem, prijaznem delu! Stopajmo tiho. Ne kličimo – poslušajmo! Od njih prejmemo zahvalo in plačilo!«* (Kugy, 1937, str. 118)

KJER TIŠINA ŠEPETA – DR. FRANCE AVČIN

Podoben odnos do gora kot Kugy je imel tudi dr. France Avčin. To ni naključje, saj sta bila v dobrem prijateljskem odnosu, drugi pa velik občudovalec prvega. Čeprav lahko trdimo, da je bil Kugy primarno esteta, Avčin pa tehnik, slednjemu smisla za lepoto in estetiko gotovo ni primanjkovalo. Ravno nasprotno. To dokazujejo njegovi prispevki, ki jih je med drugim redno objavljaval v *Planinskem vestniku* in reviji *Lovec*. Ti so zbrani v knjigi z naslovom *Kjer tišina šepeta* (1964), ki je pravi hommage goram in naravi.

France Avčin se je rodil leta 1910 v Ljubljani. Vse do smrti leta 1984 je bil izjemno dejaven na mnogih področjih. Bil je znanstvenik, inovator, vsestranski športnik, lovec, alpinist, naravovarstvenik, umetnik in domoljub. Po izobrazbi je bil inženir elektrotehnike in doktor znanosti, sicer pa navdušen planinec in alpinist. Njegove tehnične iznajdbe in inovacije so veliko doprinesle k razvoju alpinizma tako pri nas kot po svetu. S svojimi alpinističnimi dosežki je pripomogel tudi k mednarodni prepoznavnosti slovenske alpinistike in slovenskega naroda.

Avčin je bil velik ljubitelj narave, zato je svoj prosti čas najraje preživel zunaj, v gorah in v gozdu, temu *»največjemu bogastvu narave«*. Kot svetovljan in človek, ki je obiskal veliko sveta, je imel priložnost videti, kako je v primerjavi s slovenskim ozemljem narava drugod zaradi pretirane sečnje, lova, industrije, množičnega turizma ipd. že precej okrnjena. Med prvimi prvih pri nas je uvidel pomembnost ohranitve narave in naravnega okolja za človeka in se javno zavzemal za varstvo narave. Za to mu je bilo podeljeno častno članstvo v Zvezi društev za varstvo narave Slovenije.

Avčinova monografija *Kjer tišina šepeta* je večdimenzionalno delo, v katerem se prepletajo gorski, planinski, alpinistični, lovski, naravovarstveni, filozofski, bivanjski,

zgodovinski in etični motivi. Avtor problematizira odnose med naravo in človekom, med naravo in tehniko, med *physis* in *logos*. Pri tem je do narave karseda ljubeč in zaščitniški, do civilizacije in človeške družbe pa strogo kritičen, mestoma celo ciničen. Bralec lahko knjigo bere kot potopis oziroma kot zbirko alpinističnih in potopisnih pripovedi, kot spomine, ali kot avtorjevo avtobiografijo, polno avantur, preizkušenj in doživetij. Loti se je lahko s planinske, zgodovinske, naravovarstvene, alpinistične ali družbenokritične perspektive. Vse to ponuja njegovo pisanje in še več.

Delo, ki je doživelo tri ponatise (l. 1965, 1967 in 1980), je tako široko kot je bil avtor sam, pri tem pa prav nič okorno in suhoparno. Avčin piše iskreno, odkrito, doživeto in življenjsko, mestoma je duhovit, še tako težke in naporene trenutke, ki jih v njegovi alpinistični in partizanski karieri gotovo ni bilo malo, opisuje kar nekako lahkotno. Njegovo pisanje vseskozi prežema življenjski patos, poln je optimizma, tudi ko zre smrti v oči. Linearno pripovedovanje in opise prekinjajo izpovedne in refleksivne pasaže, ki služijo kot kritika človeški civilizaciji in hvalnica naravi.

Avtor ve, zakaj je planinec in alpinist. V gorah še lahko pride v stik s tisto pravo, prvobitno naravo, ki je v mestih tako primanjkuje: *»Narava, gore so mi vselej bile brezčasna četrta razsežnost, ki sem se vanjo lahko umaknil ob vseh tegobah in umazanosti trodimenzionalnega vsakdanjega življenja.«* (Avčin, 1980, str. 9) Tudi za lov mu gre predvsem zaradi stika z naravo: *»Nikjer se človek ne približa živi naravi tako kot na lovu. Le kdo, če ne lovec, pride na vsak kraj, v vsakem vremenu, ob vsakem času? Lov mi pa nikdar ni pomenil streljanja. Ni važno, da si ujel, važno je, da si lovil. In najlepše od lova je samota.«* (Avčin, 1980, str. 7) Pri tem še ugotavlja, da *»le človeška zver ubija za zabavo, živalska le za svojo prehrano po zakonih narave.«* (Avčin, 1980, str. 84)

Nasploh je narava, ta *»pramater in izvor življenja«*, nenehno v prvem planu, bodisi kot prostor dogajanja, bodisi kot miselni in pripovedni objekt, v poglavju *Gozd človeku* pa celo kot prvoosebna pripovedovalka. Avčin tam pero posodi gozdu, da nagovori človeka, bitje, ki bi se tako rado postavilo na mesto boga, in ga opomni na njegovo majhnost, nebogljenost in minljivost v nasprotju z večno Naravo.

Človek ne more živeti brez narave, narava brez človeka pa lahko, tega se Avčin zelo dobro zaveda in na to bi rad opomnil tudi bralca. Človek ni nad naravo, samo del narave je, v njej pa se ne znajde več. Že dolgo nazaj se je v želji po spoznanju od nje ločil in se vse do danes od nje vedno bolj oddaljuje. Naravi in bitjem v njej je nasilno iztrgal njihov jaz in si jih postavil za samó-objekt. Na ta način si je naravo, vsaj navidezno, podredil, sebe pa postavil na mesto boga. Pri tem mu pomaga tehnika, podaljšek in rezultat znanosti, ki služi kot nadomestilo za njegove telesne primanjkljaje. A s tem, ko želi s tehniko naravo prelisičiti, ji nadvladati, človek samemu sebi koplje jamo, saj *»svoje mrtve tehnike pač ne zna uporabljati v resnično korist svoje rase, ampak z njo vse bolj uničuje živo naravo,«* (Avčin, 1980, str. 128) katere del je tudi sam.

Čeprav je tudi sam tehnik, tehnolog, ki tehniko s pridom uporablja v svoj prid, se Avčin zelo dobro zaveda pasti njene pretirane in nesmotrne uporabe. *»Tehnika ni zdravilo, temveč zgolj orjaški ortopedski aparat vsak dan duševno in tako tudi telesno bolj in bolj invalidnemu*

človeštvu.« (Avčin, 1980, str. 128) Tehnika kot produkt njegovega razuma, kot orodje človeku morda res nadomešča njegove telesne pomanjkljivosti, a ga hkrati dela lenega, apatičnega in gluhega za naravno.

Kjer tišina šepeta je pravi spomenik Naravi v vsej njeni veličini ter ugovor proti antropocentričnemu šovinizmu sodobne človeške družbe. Avtor si vseskozi prizadeva za ohranjanje narave in naravnega okolja takšnega kot je, v vsej njeni pestrosti in raznovrstnosti. V skladu s tem samega sebe tako kot Kugy ne uvršča v t.i. prometejsko linijo v alpinizmu, ampak bolj v estetsko. Zagovarja plezanje, ki sledi naravnemu poteku gore in ki ne zahteva pretirane tehnike: *»Vselej se mi je upiralo tudi vsakršno posiljevanje gore s pretirano tehniko, tako, ki ji spreminja lice. Klin v špranji mi je bil pri plezanju meja dostojnega vedenja do gore, police in kamini pa njena naravna pota. Klin svedrovec je nasilje, ki ne pozna meja.«* (Avčin, 1980, str. 8) Opozarja tudi na zastrupljanje zraka in voda, na splošno onesnaževanje, na posledice krčenja gozdov, prekomernega nabiranja in uničevanja gorskega cvetja in prekomernega lova. Dotakne se problematike gradnje žičnic in smučišč, posledice množičnega in neodgovornega turizma, pohodništva in alpinizma.

Ob vsem tem ni nikakršen mizantrop. Nasprotno, človeku želi pomagati, želi ga ozavestiti in popeljati na bolj odgovorno pot. Že tako večplastno besedilo je tudi z vidika varstva narave brez dvoma zelo bogato in tudi pedagoško. Avčin diha z Naravo, zato tudi lahko izjavi, da je, *»če se hočemo rešiti, le ena pot: Poleg najvišjega znanja se bo treba zopet učiti starih življenjskih modrosti, zopet prisluhniti veliki, vseobsegajoči Naravi.«* (Avčin, 1980, str. 8) To pravi kot nekdo, ki se nedvomno spogleduje s panteizmom, in kot znanstvenik, ki se zaveda, da spoznanje dokončne Resnice ne bo dano nikomur: *»Slednji list v brezkraini knjigi narave obrnemo težje od prejšnjega. Nečesa pa v znanosti nisem spoznal: srca narave, njene duše. Po to sem vselej hodil v gore in gozdove. Tam so še zatočišča miru in lepote. Poslednja zatočišča pred jekleno pošastjo človekove tehnike, ki preti požreti vse, kar mu je nekoč bilo sveto in ljubo, še zarje z neba.«* (Avčin, 1980, str. 9)

ISKANJE POTI – NEJC ZAPLOTNIK

Oba, tako Kugy kot Avčin, sama sebe v svojih monografijah opredelita kot planinca oziroma alpinista, ki v gore primarno zahajata zaradi estetičnih vzgibov in ljubezni do narave. Želja po dokazovanju in osvajanju vrhov je potisnjena na stran, dasiravno je ta, bolj športna oziroma prometejska dimenzija gornišva do določene mere brez dvoma prisotna pri obeh. Obratno velja, vsaj kakor je razvidno iz njunega pisanja, za Nejca Zaplotnika in kasneje obravnavanega Vikija Grošlja. Za njiju bi lahko trdili, da sta alpinista, ki v gore zahajata

primarno zaradi ljubezni do plezanja, pri katerem preizkušata in prestavljata meje lastnih zmožnosti. To seveda ne pomeni, da narave ne cenita. Kot bomo videli, sta oba velika občudovalca in ljubitelja narave, le fokus se zdi, da je drugje, pristop je drugačen. V ospredju je plezanje, alpinizem, ki obema pomeni način življenja.

Ime slovenskega alpinista Jerneja (Nejca) Zaplotnika ni poznano samo v alpinističnih planinskih krogih, dobro je znan tudi širši slovenski in svetovni javnosti. Temu je seveda tako zaradi Nejčevih vrhunskih alpinističnih dosežkov, predvsem pa zaradi monografije z naslovom *Pot*. To globoko izpovedno delo je prvič izšlo leta 1981 in praktično takoj osvojilo srca bralcev. O priljubljenosti besedila pričajo tudi številke – do leta 2009 je *Pot* doživela kar osem ponatisov. Knjiga je skupaj z avtorjem kmalu po izidu postala kar nekakšna legenda slovenskega alpinizma in je gotovo ena izmed največkrat citiranih besedil s planinsko tematiko pri nas. Hrvaški alpinist Stipe Božić jo, primerja celo z Éxuperyjevim *Malim princem*.

Pot se, kot se za vsako pot spodobi, začne na začetku, torej z Nejčevimi spomini na otroštvo in prvimi stiki z gorami, v katere se kot občudovalec gorske narave in alpinist vrača vse do konca svojega življenja. Delo je razdeljeno na posamezna poglavja v katerih se pripovedovanje o posameznih vzponih in prigodah v gorah prepleta s filozofsko refleksijskimi, izpovednimi in meditativnimi vložki, ki dajejo delu posebno globino in čar.

»Kamor seže oko, povsod same gore. Drzne skalne ostrice, ledeniki, mogočna ledena pobočja najvišjih vrhov sveta. Stokanje ledu pod menoj, snežni viharji, mrzle polarne noči, umirajoče šumenje ledeniškega potoka, ki ga mraz počasi kuje v led, veter, ki te skuša odtrgati in pahiti v globino, izmučeni obrazi in žareče oči prijateljev, zaledenele brade, omrzli prsti, prasketanje ognjev, tiho mrmranje pesmi, drobne skalne razčlembe, ki kažejo pot, občutek breztežnosti, ceste, poti, letališča, otroci, dom, delo, noči brez spanja, blato do kolen, dež, pijavke, strah, pogum, trdi treningi dan za dnem, veseljačenja, nora dirka, počasno, tiho stopanje samotnega popotnika, uspehi, veselje, žalost, razočaranje, smrt, garanje brez počitka, poležavanje, topel dom, ljubezen, nevarnost, avanture...

Vse to je moje življenje. Pot, ki ne pripelje nikamor drugam, kakor na naslednjo pot in ta zopet na naslednje razpotje. Brez konca. Svoboda v najpopolnejšem pomenu besede. Obsojen sem na svobodo, tako svoboden, da med množico ljudi, ki me imajo radi, in med tistimi, ki me ne marajo, ostajam sam. Sam s svojimi željami, sanjami, hrepenenji, in sam na svoji večni poti. In to je zgodba, ki ni nastajala v domišljiji ob topli peči, temveč so besede rasle v meni, ko sem v potu svojega obraza preizkušal svojo voljo in meje človeških zmogljivosti; in preizkusil sem jih temeljito. Tako temeljito, da dobro vem, kako jih še niti od daleč nisem dosegel in da jih bodo mnogi prav kmalu presegli. V tem je veličina življenja.« (Zaplotnik, 1981, str. 7)

S temi besedami Nejc prične svojo pripoved o poti, ki se je začela 15. aprila 1952 v Kranju in se tragično končala 24. aprila 1983 pod južno steno Manasluja (8156) v Himalaji. Kot je zapisal dr. Igor Škamperle, lahko *»vsebinsko življenja in dela Nejca Zaplotnika na kratko povzamemo s tremi značilnostmi, ki jih odlično podaja tudi njegova knjiga: ljubezen do narave in še posebno do gora in njihovih sten; odločnost in pogum pri premagovanju skalnih*

težav, ki ohranjata pristno, razumno in človeško mero; ter pozitivni odnos do življenja.» (Škamperle, 2011)

Knjiga *Pot* je pripoved oziroma izpoved o iskanju samega sebe, o poti, ki vodi sebi naproti. Besedilo, ki spominja na nekakšen dnevnik, je mešanica leposlovja in esejistike, potopisja in spominov. Sintetično zgrajeno pripoved o avtorjevem življenju prekinjajo reflektivni in retrospektivni vložki, ki vsebujejo filozofske in eksistencialistične prvine. Stilno ga zaznamujejo številne metafore in primerjave, pogosto je uporabljen pripovedni jezik, stalnica so tudi različne anekdote in humor. Prisotni so motivi svobode, samote, življenja in smrti, prijateljstva, družine in ljubezni. V ospredju so seveda gore in alpinizem.

Gore so tudi za Nejca pribežališče, kamor se lahko umakne pred ponorelostjo sveta, saj se v t.i. civilizaciji ne znajde. Iz njegovih zapisov je razvidno, da so njegov pravi dom gore in njihove stene. Edino tam in v zavetju svoje družine se počuti dovolj sproščenega in svobodnega, da je lahko tak, kakršen je. *»Meni so gore vedno dajale tisto, kar so ljudje v mestih že davno izgubili, postal sem del okolja, v katerega sem zahajal. Tisočletja so se ljudje morali prilagajati naravi, iz nje so črpali moči in življenje, sedaj pa bi kar naenkrat morali pričeti mirno, urejeno, sedeče životariti iz dneva v dan. Pozabljamo, da smo kljub vsem strojem in zgradbam še vedno le del narave.*» (Zaplotnik, 1981, str. 15) Doživetje lepote narave in pristnega življenja v njej je tako kot za mnoge druge tudi za Nejca tisti gon, ki ga vleče nazaj.

Že v mladostniških letih je bil po njegovih lastnih besedah drugačen od večine svojih vrstnikov; počutil se je odtujenega, čudnega in nerazumljenega. Mestno okolje mu ni ustrezalo, zato se je vedno znova vračal tja, kjer se je počutil doma. Kot otrok je bil zelo bolehen, delo na kmetiji pri stricu in življenje v osrčju narave med počitnicami pa ga je utrdilo in mu povrnilo življenjske moči, ter ga za večno zavezalo goram. Bolezen je s trdim delom premagal in postal eden izmed najboljših alpinistov pri nas in v svetovnem merilu.

S svojo neposredno iskrenostjo se avtor v *Poti* bralcu popolnoma razgali. Ne skriva se za težkimi besedami in stavki, ne ponaša se z junaškimi dejanji in ne olepšuje. Pokaže se takšnega kot je, z vso svojo človeško krhkostjo in ranljivostjo, z vsemi svojimi strahovi in hrepenenji, z veseljem in žalostjo, z upanjem, trdom, s prelitimi solzami in krvjo. Najverjetneje je delo med bralci ravno iz tega razloga poželo tako veliko zanimanje in navdušenje. Avtor besedila je Nejc, otrok, sin, mož, oče, popotnik, delavec, športnik, je alpinist in predvsem – človek. Človek, ki ni vedno in samo dober, ki ni vedno srečen in ki je kdaj negotov in prestrašen. Vendar je to tudi človek, ki se bori, ki išče svoje mesto pod soncem in ki vztraja, kljub vsem oviram in težavam, ki mu prekrizajo pot.

Takšen, torej povsem človeški je tudi njegov odnos do narave, ki je še posebej zanimiv s psihološkega vidika, saj se spreminja skladno z njegovim razpoloženjem. Iz besedila lahko razberemo globoko ljubezen, spoštovanje in navdušenje nad naravo. V njenem objemu je v pristnem stiku s samim seboj, ni se mu potrebno pretvarjati in prilagajati. Svoboden je. V plezanju uživa, ob premagovanju naporov preizkuša samega sebe in uživa v lepotah, ki mu jih lahko ponudi samo ona. Ob tem alpinizem primerja z umetnostjo: *»v delo vložiš vse svoje*

moči, vso svojo dušo,..., in ko stojiš utrujen na zasneženem vrhu, čutiš v sebi lepoto, ki je ne znaš opisati.» (Zaplotnik, 1981, str. 38)

Ta odnos do narave se nato postopoma spremeni. Višji kot postajajo vrhovi, bolj se od narave oddaljuje. Gore postanejo zgolj še prizorišče, *terišče za plezanje*, povedano s Kugyem. Alpinist, ki je postal alpinist zaradi ljubezni do gora, se je pod težo let postopoma preobrazil v alpinista-športnika, zbiratelja vrhov in slave, ki pod bremenom žongliranja med vsakdanjim življenjem in osvajanjem vrhov, za uživanje v lepotah narave nima več časa.

Bralec je kar malo raz-očaran, saj se sprememba občuti tudi v načinu pisanja. Duša, ki je bila sprva tako živa in pristna, je postala siva in utrujena. Pa vendar je tudi to del človekove eksistence. Neizogiben del hoje po lastni, neuhojeni poti je, da se včasih tudi malo izgubiš in potem iz tega tudi kaj naučiš. In ko bi že bil skoraj obupal, se duša ponovno dvigne, se zave svoje zablode ter svojega postopnega propada: *»Tako se je nadaljevala dirka po gorah, ki so še vedno žarele, kadar so imele žareti, še vedno jokale, kadar je imelo deževati, in še vedno so pripovedovale, če si jim le znal prisluhniti. Toda jaz nisem bil več tisti, ki jih je znal poslušati, ki se je znal smejati ali jokati z njimi, kadar je bilo treba. Bil sem športnik, bil sem alpinist, govoril sem o stenah in previsih, tekal, treniral, prešteval vzpone, zapadel v norišnico kategorizacije, računal točke, se primerjal z drugimi in postajal vse bolj reven. /.../ Roke in noge so postale močne in neustavljive, glava pa prazna in srce ni več hitreje udarilo zaradi doživetja lepote, temveč le še zaradi telesnega napora. Pot se je spuščala naglo navzdol, čeprav se je krivulja uspehov še vedno dvigala. /.../ In tako se je moje kolesje vrtelo v prazno, dokler me niso otroci spomnili, da še pojejo ptice v gozdu.« (Zaplotnik, 1981, str. 151)*

Nejc se torej vrne nazaj, ponovno je občudovalec narave in življenja. Zanimivo pri tem je, da se je moral vrniti skupaj z otroki. Šele oni so mu zmogli znova pokazati pot, ki je pričela postopoma bledeti. Prebudili so v njem tisto pristno in nedolžno občutje hrepenenja, veselja in očaranosti nad lepoto življenja, ki ga je tako močno občutil v mladosti. Opomnili so ga na drobne stvari, ki jih je bil že skoraj pozabil in nazaj priklicali pravljico in čarovnijo. *»Plezanje samo ni bilo več pomembno; /.../ ostalo je le še zadovoljstvo in veselje, da ostajam mlad in odprt, da postajam še mlajši, da postajam otrok.« (Zaplotnik, 1981, str. 153)*

Nejčeva *Pot* je zanimiva predvsem zato, ker je tako zelo človeška. Bralec se z avtorjem zlahka poistoveti in skupaj z njim prevprašuje in odkriva samega sebe. Zaplotnik se zaveda svoje majhnosti in nepopolnosti proti veličini narave in ob tem ostaja optimist. Življenje zajema z veliko žlico in ne kleca pod pritiski družbe bolj, kot je to potrebno. Kakor vsak človek je ranljiv. S tem, ko se pokaže tako popolno nepopolnega, tudi bralcu dopusti njegovo lastno nepopolnost. S svojo potjo daje zgled in pobudo, da tudi sami poiščemo in se podamo na svojo lastno pot.

Zaplotnik ni zaklinjalec kakšne višje resnice, ampak ohranja odprtost duha. Ne obsoja in nam prepušča odprt manevrski prostor, ki dopušča prevpraševanje lastnih prepričanj in vrednot brez vnaprejšnjega obsojanja. Bralec je lahko v dialogu z avtorjem *Poti* zato povsem takšen, kakršen je, torej človek z vsemi svojimi lepimi in malo manj lepimi platmi. S svojim lastnim občutenjem narave in občutenjem razkola, ki ga v človeku pušča njegova vse večja

odtujenost od vira njegovega življenja, Nejcju tako uspe gore in naravo bralcu približati še z druge perspektive.

Odpre se novo obzorje, ki je skrito v notranjosti človeka, znotraj človeške narave same, katero avtor primerja z gorsko pokrajino: »Neskončno drzne ostrice in razpenjena vodovja, na drugi strani pa mirna, brezbarvna ravnina, vaš odsev je moja duša. V meni je vaša podoba, ne le podoba, v meni ste kot dogajanje, kot živa resnica sama: razburkana in razpenjena, prepadna in do neba segajoča, pa zopet mirna in tiha, siva in pogreznjena vase.« (Zaplotnik, 1981, str. 195)

DO PRVIH ZVEZD – VIKI GROŠELJ

Tako kot Zaplotnik je tudi Grošelj primarno in predvsem alpinist. Podobnost ni edina in verjetno tudi ne naključna, saj oba pripadata isti generaciji slovenskih alpinistov, tisti, ki predstavlja vrhunec slovenskega alpinizma in sega v sam svetovni vrh. Grošelj se je rodil istega leta (3. 6. 1952) in le dva meseca kasneje kot Zaplotnik, oba sta študirala na Fakulteti za šport in bila učitelja športne vzgoje. Bila sta tudi dobra prijatelja in soplezalca, skupaj z ostalimi iz te generacije sta splezala na najvišje vrhove sveta in odkrivala kraje, kamor človeška noga do tedaj še ni stopila.

S plezanjem se je Grošelj srečal že zelo zgodaj, v osnovni šoli, ko je skupaj s tovariši med preganjanjem po okolici domačega kraja Gunclje pri Ljubljani zašel v strme skale Turnca pod Grmado (Šmarna gora), kjer je »*brez sape opazoval plezalce, ki so vadili v teh deset do trideset metrov visokih skalah.*« (grošelj, 1987, str. 152) Kar na licu mesta se je vpisal v alpinistično šolo in od tedaj naprej je alpinizem njegovo življenje. Kot edini Slovenec se je povzpел na kar deset osemtisočakov od štirinajstih in splezal na vse najvišje vrhove kontinentov. Ob vseh vrhunskih alpinističnih dosežkih je še pedagog, gorski vodnik, gorski reševalec in plodovit pisatelj. Do leta 2015 je izšlo štirinajst njegovih knjig, Grošljeve opus pa zajema tudi številne članke, prispevke in komentarje.

Njegov prvenec *Do prvih zvezd* (1987) je nastal na podlagi dnevnika, ki ga je avtor redno pisal skozi vsa ta leta na odpravah. Potopisna knjiga, ki v sebi zajema spomine iz Grošljevega dotedanjega življenja, je razdeljena v dvajset poglavij. Vsako poglavje posebej je zgodba zase, v njih pa so zajeti opisi posameznih odprav in popotovanj ter doživetja, spomini in vtisi iz njegove bogate alpinistične kariere, ki si jih je avtor najbolj zapomnil. Vodilna motiva sta seveda ponovno alpinizem in gore, skozi celotno knjigo pa se prepletajo še motivi prijateljstva, smrti, napora, avanture, ipd. V prvem planu sta gornišstvo in alpinizem, avtor pa spregovori tudi o otroštvu, o prijateljih, o svojih predavanjih, o ljudeh, ki jih je srečal, o

pedagoškem delu, v katerem uživa in seveda o naravi, ki se ga dotakne s svojo neizprosno veličino.

Grošljevo pisanje ni tako zelo poetično kot je na primer Kugyevo, a ni zato nič manj globoko, pristno in doživeto. Beseda mu teče gladko, tudi pri njem so v pripoved vpeti izpovedni in meditativni vložki. Slog pisanja je osredotočen, preprost in prizemljen ter skoz in skoz prežet s toplino, humorjem in duhovitostjo, ki pričajo o njegovi pozitivni naravnosti do življenja, kljub nenehno prisotni nevarnosti. *»Alpinisti večkrat uporabljamo nekakšen robati humor, ki je večkrat odličen blažilec za zelo resne situacije, v katerih se nahajamo, saj nekako omili zahtevne in žalostne trenutke,«* (Grošelj, 2016) pojasnjuje v nekem intervjuju.

Grošljevi opisi gorske narave in pokrajine niso tako vzhičeni kot je to značilno za Kugyevo ali Avčinovo pisanje, tako da lahko bralec hitro dobi občutek, da ga v gore vlečejo samo plezanje in alpinistični dosežki. Gotovo drži, kot je bilo že povedano, da je Grošelj predvsem plezalec alpinist, vendar to ne pomeni, da lepote narave ne ceni. Ob pozornem branju ta občutek popolnoma splahni, še posebej v zadnjih poglavjih v knjigi postane jasno, da je Grošelj velik ljubitelj in občudovalec narave.

Zanimivo, da je tako kot pri Zaplotniku tudi pri Grošlju estetsko vrednotenje gorske narave v času himalaizma, ko je bil na vrhuncu svoje alpinistične poti, najmanj izraženo. V tem obdobju sta v ospredju predvsem ljubezen do plezanja in želja po dokazovanju in premagovanju samega sebe. To bi nemara lahko pripisali obdobju, v katerem ima človek praviloma veliko moči, življenjski nagon je zelo izrazit, prave modrosti pa še ne premore. Verjetno je mladost tudi eden izmed temeljnih razlogov za razlike med Kugyevim in Avčinovim ter Zaplotnikovim in Grošljevim pisanjem ter odnosom do narave, vsaj kakor se izraža v njihovih besedilih – tako Kugy kot Avčin sta svoji prvi knjigi napisala in izdala v precej bolj poznih letih kot Nejc in Viki, ki sta to storila na vrhuncu svojih moči.

Hkrati s tem je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da je plezanje po najvišjih vrhovih sveta zaradi višinskih razmer neprimerno bolj zahtevno kot na nižjih nadmorskih višinah in je zato doživetje narave v teh razmerah gotovo drugačno kot v nižinah. *»Gorstvo v Himalaji je najtežji izziv, ki ga lahko najdeš v alpinizmu, saj se poleg nizkih temperatur občuti tudi hudo pomanjkanje kisika. Gre pa za zelo romantično ozemlje, kjer je narava lepa in ljudje so taki, da jih moraš imeti rad,«* (Grošelj, 2016) pojasni.

Čeprav so opisi narave slikovitejši in bolj poglobljeni predvsem v drugi polovici knjige, lahko tudi v prvem delu med vrsticami zaznamo avtorjevo očaranost in vznesenost nad veličino gora. Med branjem bralci skupaj z Vikijem podoživljamo trenutke sreče in trpljenja, občutke, ki ga prevzamejo ob stiku z gorami, predgorji in dolinami povsod po svetu. V soočenju s tujimi kulturami in družbami se pokaže tudi njegov kritični odnos do onesnaževanja.

Avtorjev odnos do narave je kot rečeno bolj neposredno izražen v drugi polovici knjige, še posebej, ko opisuje potovanja v Afriko in Južno Ameriko kjer je kritičen do pohlepnosti in konformizma sodobne človeške družbe in do poseganja v naravne ekosisteme. V Afriki ga preseneti tesna povezanost ljudi (Masajcev) z naravo: *»Še nikoli nisem videl ljudi, ki bi živeli tako zlit z naravo,«* (Grošelj, 1987, str. 126) in izrazi željo, da bi *»Ngoro Ngoro (zaščiten*

območje in narodni park v Tanzaniji, VI. kategorija po IUCN op.a.) še dolgo ostal tak, kakršen je, da ga ne bi uničil človeški pohlep po kožah in slonovini.» (Grošelj, 1987, str. 126) Doda ugotovitev, da je »tako kot je brezmejna ustvarjalna igra narave, lahko brezmejna človeška omejenost.« (Grošelj, 1987, str. 126)

Viki ima gore rad. Kot pove v uvodni besedi dela *Do prvih zvezd*, so ga »gore učile in marsikaj naučile«. (Grošelj, 1987, str. 9) V gorah se lahko poglubi vase in vzpostavi stik z najglobljimi koticami duše. Plezanje ga žene do telesnih in umskih skrajnosti in ga hkrati povezuje z naravo. »Zbran sem in popolnoma miren. Celotno telo se spreminja v čudovit instrument. Gibanje postaja pesem. Zlijem se s steno, z vetrom in ledom, s skalo in dejanjem, ki nastaja. Živim!« (Grošelj, 1987, str. 35) Gorništvo je zanj šola, v kateri mojstri svoje sposobnosti, hkrati pa se mu v prepadnih ledenih prostranstvih kakor nikjer drugod odpira duhovni pogled.⁴

Njegovo zaljubljenost v gore dokazuje tudi njegova skrb za gorsko naravo. Leta 2001 je dal pobudo za ustanovitev slovenske sekcije *Mountain Wilderness International*, mednarodnega združenja, ki se bori za zaščito neokrnjenega gorskega sveta doma in v svetu, za varovanje in ohranitev naravne dediščine v gorah ter zadnjih ostankov nedotaknjene gorske divjine.

V intervjuju iz leta 2007 pravi: »Zame so gore kraj, kjer se dejansko sprostim in kjer na plan pride moja prava narava, moj pravi jaz. Prav zato imam rad gore in naravo, saj se tu pokaže kdo sem in kaj sem. Narava je nekaj, kar nas je vedno in nas bo še v bodoče bogatilo in napolnjevalo z energijo, voljo in veseljem, v kolikor bomo seveda ostali v stiku z njo. Narava nam ponuja tudi prostor, kjer dejansko spoznamo sami sebe in svoje zmožnosti. V tem sodobnem času hitenja je še bolj pomembna kot prej, saj nam ponuja nek ventil skozi katerega se lahko sprostim, si damo duška. Ljudje nikoli ne smemo prekiniti tega stika z naravo, saj bi s tem izgubili tudi stik s samimi seboj.« (Grošelj, 2007)

⁴ Grošelj, 1987, spremna beseda.

POSKUS PRIMERJAVE

Dosledna primerjalna analiza, s katero bi želeli kritično raziskati vlogo narave v slovenski planinski literaturi in opredeliti odnos do narave naših vidnejših alpinistov kakor se kaže v njihovih besedilih, je na podlagi zgolj štirih različnih avtorjev bržkone nemogoča. Za dosegov tovrstnega cilja bi bilo potrebno podrobno in metodično obravnavati veliko večje število posameznih avtorjev in njihovih del, kar je za namen pričujoče seminarske naloge preobsežno.

Tudi s pomočjo štirih zgoraj obravnavanih avtorjev lahko poskusimo izpeljati določene ugotovitve, na podlagi katerih lahko ugotovljamo, kakšen je odnos do narave slovenskih gornikov tudi v bolj splošnem smislu. Pri tem je treba upoštevati, da pripadajo obravnavani avtorji in njihova dela različnim zgodovinskim obdobjem ter izhajajo iz različnih socialno-političnih okolij.

Vsem štirim avtorjem je skupna točka ljubezen do gora in alpinizma. Gore so njihovo zatočišče, kamor se lahko umaknejo pred nevrotično in razčlovečeno civilizacijo. Pri vseh štirih lahko zaznamo bolj ali manj intenzivno izražen odpor do družbe in meščanskega okolja in poveličevanje vsega naravnega. Zadnje je še posebej prisotno pri Avčinu in Kugyu, pri Zaplotniku in Grošlju pa manj. Gora je skupaj z naravo pogosto poseobljena, alpinist jo nagovarja kot svojo zaveznico in prijateljico.

Z neukročeno in prvinsko lepoto gorska narava pri svojih obiskovalcih vzbuja globoke notranje odzive, zato so odseki besedil, ki podoživljajo čarobnost trenutkov zamaknjenosti in poglobljenosti v lepoto narave praviloma vsebinsko in stilno zelo bogati, zaneseni in poetični. Gorska narava vsem štirim nudi estetično zadoščenje, po drugi strani pa jim predstavlja tudi izziv, saj se je za doživetje te lepote potrebno potruditi. Zanimivo in ne povsem zanemarljivo je, da o lepotah narave več govorita predvsem Kugy in Avčin, medtem ko pri Zaplotniku in Grošlju, ki spadata v mlajšo generacijo, prevladuje predvsem želja po preseganju in prestavljanju lastnih meja.

Čeprav gre za besedila s podobno tematiko, je odnos do narave pri vseh štirih pričakovano drugačen. Kugy in Avčin sta usmerjena precej bolj naravovarstveno, narava jima predstavlja pomembno vrednoto, ki jo je potrebno ohraniti, medtem ko so v delih Zaplotnika in Grošlja naravovarstveni motivi precej bolj skopi. Prehitro in nepremišljeno bi bilo sklepati, da je narava za prva dva pomembnejša vrednota kot za druga dva, saj je potrebno upoštevati razlike v slogu pisanja, zgodovinski okvir in Nejčevo prezgodnjo smrt, prav tako ne smemo zanemariti Grošljevega naravovarstvenega udejstvovanja. Kljub temu je razlika v odnosu do narave kakršen se pokaže v posameznih delih očitna, in daje slutiti, da se v ozadju morda skriva še kakšen bolj objektiven razlog.

Ob primerjavi vseh štirih del je v odnosu do narave možno zaznati postopne spremembe. Pri Kugyju dobimo občutek, da je narava bolj kot ne enakovredni sogovornik in tvorec dialoga. Pri Avčinu je še podobno, a že drugače. Želja po osvajanju vrhov, po preseganju lastnih zmoglosti je sicer še vedno potisnjena v drugi plan, a je vseeno precej bolj zaznavna.

Narava je še vedno tvorec dialoga in vir inspiracije, hkrati pa je tudi objekt, ki ga je potrebno zaščititi in ohraniti, saj jo človek potrebuje zavoljo lastne eksistence. V primeru Zaplotnika in Grošlja narava skorajda ne govori več; prizorišče je, kulisa, kamor se človek umakne pred poblaznelostjo sveta, da bi se lahko poglobil vase in preizkusil meje lastnih zmožnosti. To ne pomeni da jima ni pomembna, a zdi se, da je njena primarna funkcija predvsem estetska. K njej se človek zateče zato, da bi bil sam, da preizkusi svoje zmožnosti in si da duška, če ponovimo Vikijeve besede.

Morda je zgornja ugotovitev podana prehitro, saj je treba upoštevati, da je bil Kugy dokaj premožen, in se z alpinizmom ni bavil profesionalno. Tudi Avčin je v gore zahajal predvsem ljubiteljsko, čeprav sta bila za svoj čas oba vrhunska alpinista. Na drugi strani sta Nejc in Viki apriorno plezalca, vrhunska alpinista, ki se s svojimi dosežki nenehno spogledujeta s profesionalizmom in se morata na vsako odpravo pripravljati več mesecev pred odhodom. Nejc to občuti in o tem tudi spregovori. Govori o dirki po gorah in o tem, kako jih je pozabil poslušati. V nekem trenutku se zato odvrne od vrhunškega alpinizma in začne ponovno plezati iz čistega užitka in ljubezni do narave.⁵ Žal ne vemo kako bi se nadaljevala njegova pot, a če pogledamo Grošljevo življenje, je tudi pri njem po rojstvu sina opaziti podoben obrat, kot ga je nakazal Nejc.

Če poskusimo ekstrapolirati zgornje ugotovitve, pridemo do sklepa, da je za pristno občutenje narave vse manj prostora in časa. Narava ni več toliko vir navdiha, ampak postaja zgolj še prostor za rekreacijo in sprostitvev. Romantično občutenje narave in želja po avanturi se postopoma umikata potrebi po samopotrjevanju. Zaradi napredne tehnologije so tudi najbolj oddaljeni in najtežje dostopni kotički narave vse bolj dostopni tudi širšim množicam, gorništvo pa vse bolj postaja žrtev potrošništva.

Čeprav se je odnos človeka do narave spreminjal skozi celotno zgodovino, in je zato ugotovitev, da se odnos do narave iz generacije v generacijo spreminja, popolnoma evidentna, se moramo vseeno vprašati, ali je smer, v katero kažejo trendi, prava. Dasiravno so neizogibne, vse spremembe, še posebej v kontekstu varovanja gorske narave, niso pozitivne.

⁵ Prim. Zaplotnik, 1981, str. 151-155.

ZAKLJUČNE MISLI

Človek je bitje, ki zaradi potrebe po preživetju neprestano posega v okolje v katerem prebiva. Pri tem je intenzivnost posega odvisna od stopnje razvoja njegove tehnologije in od tega, kakšne narave je ta odnos. Različna ljudstva so v različnih obdobjih zgodovine do naravnega okolja razvila različna razmerja. Za t.i. zahodno civilizacijo je še posebno značilen odnos, ki izvira iz ideje, da je narava človeku dana za prostovoljno uporabo.

Z odnosom, s katerim samega sebe postavlja nad naravo, se človek od narave oddaljuje, zato je ne razume več in postaja žrtev lastnega uspeha. Zdi se, da ima za pristno občutenje narave vse manj prostora in časa. Romantično občutenje narave in želja po avanturi se v odtujenosti sodobne družbe vse bolj umikata potrebi po samopotrjevanju.

To se odraža tudi v planinski literaturi. Obravnava planinske literature namreč pokaže, da potreba po pisanju pri Grošljevi generaciji pravzaprav zastane. Razloge za to je težko opredeliti. Zdi se, da narava ni več vir navdiha, saj postaja zgolj še prostor, namenjen rekreaciji in sprostitvi. Upoštevati moramo tudi konkurenco drugih medijev, kot sta na primer fotografija in film.

Ljudje vedno manj berejo, s spremembo medija pa se nujno spremeni tudi vsebina. Fotografija in film naravo vizualno odslikavata sicer zelo zvesto, vendar ne moreta nadomestiti tiste notranje, etične dimenzije izkustva, ki je predpogoj za vzpostavitev vrednostnega odnosa. Takšno izkustvo lahko v celoti zagotovita le lastno doživetje narave ter dobra literatura.

VIRI IN LITERATURA

- **Avčin, France.** 1980. *Kjer tišina šepeta*. Četrta izdaja. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- **Grošelj, Viki.** 1987. *Do prvih zvezd*. Maribor: Obzorja.
- **Grošelj, Viki.** 2007, *Viki Grošelj – intervju*. Dostopno na: <http://www.gore-ljudje.net/novosti/9254/> [15.8.2016].
- **Grošelj, Viki.** 2016. Nismo samomorilci. Dostopno na: <http://www.gore-ljudje.net/novosti/124758/> [15.8.2016]
- **Hladnik, Miran.** 1987. *Planinska povest*. Zbornik predavanj. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Dostopno na: <http://lit.ijs.si/planin.html> [15.8.2016].
- **Kugy, Julius.** 1937. *Iz mojega življenja v gorah: Julijske Alpe*. Ljubljana: Planinska matica.
- **Strojin, Tone.** 1995. Gorniška književnost v Sloveniji. *Planinski vestnik*, 4-8.
- **Škamperle, Igor.** 2011. *Nejc Zaplotnik, alpinist in pisatelj*. Dostopno na: <http://www.gore-ljudje.net/novosti/69430/> [15.8.2016].
- **Zaplotnik, Nejc.** 1981. *Pot*. 1981. Kočevje: Cankarjeva založba.